

Szczecin, dn. 10 sierpnia 2015 r.

dr hab. Kinga Flaga – Gieruszyńska prof. US

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Szczeciński

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR KATARZYNY GAWELKO-BAZAN

PT.: „STATUS PRAWNY SPADKOBIERCÓW DŁUŻNIKA

W POSTĘPOWANIU EGZEKUCYJNYM”

I.

Wybór tematu dokonany przez Doktorantkę należy uznać za trafny, ze względu na jego znaczenie teoretyczne, a także na wagę przedstawionych rozważań dla praktyki postępowania egzekucyjnego. Autorka wybrała temat trudny, nie tylko ze względu na wiele wątpliwości interpretacyjnych dotyczących samego postępowania egzekucyjnego, ale również z uwagi na głębokie zakotwiczenie tej problematyki w obszarze prawa cywilnego materialnego. To wymusiło pogłębioną analizę doktryny i judykatury zarówno w sferze prawa procesowego, jak i w zakresie prawa spadkowego. Rozprawy doktorskie przygotowywane na pograniczu dwóch dziedzin prawa cywilnego należą do wymagających szczególnego wysiłku i zaangażowania ze strony osób je przygotowujących. Niemniej jednak, tak jak to jest w przypadku Doktorantki, efekt tego zdwojonego nakładu pracy z pewnością zasługuje na jak najbardziej pozytywną ocenę.

II.

Praca mgr Katarzyny Gawelko-Bazan składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, wniosków końcowych, bibliografii oraz wykazu orzecznictwa. Układ pracy nie budzi większych zastrzeżeń, ponieważ pozwolił na przejrzyste przedstawienie zagadnień będących przedmiotem rozważań Doktorantki. Jedynym zastrzeżeniem jakie można w tej materii poczynić jest brak wyodrębnionych szerszych wywodów natury historycznej, odnoszących się do ewolucji statusu spadkobierców dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Jednak brak ten Doktorantka rekompensuje szerokim wykorzystaniem dorobku doktryny przedwojennej i powojennej, co pokazuje, iż odnosi się z ogromnym szacunkiem do tradycji prawa cywilnego materialnego i procesowego, bez której najbardziej wartościowe współczesne rozwiązania ustawowe nie byłyby możliwe.

Jednocześnie warto podkreślić, że Autorka obszernie korzysta z literatury niemieckojęzycznej, co zasługuje na jednoznaczną aprobatę z uwagi na bliskość polskich i niemieckich konstrukcji prawa procesowego, a także interesujące w tym zakresie rozważania mające rys prawno-porównawczy.

Doktorantka, obok ponad 300 pozycji literatury, sięgnęła również do znaczącego zasobu orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, przede wszystkim w aspekcie interpretacji prawa do sądu, a także orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, co nadało pracy istotną wartość praktyczną.

III.

W rozdziale I Autorka poddała analizie pojęcie i status prawny spadkobierców dłużnika. Doktorantka przeprowadziła swoje rozważania w sposób przejrzysty i klarowny w oparciu o wskazane przez J. Gwiazdomorskiego trzy zdarzenia wpływające na stanowisko prawne spadkobierców – otwarcie spadku, złożenie oświadczenia o jego przyjęciu lub

odrzućeniu, a także wydanie przez sąd postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (obecnie także uzyskanie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia). W zasadzie jedynym zastrzeżeniem, jakie można poczynić do struktury tego rozdziału, jest to, że jego tytuł sugeruje podejście podmiotowe odnoszące się do spadkobiercy dłużnika, natomiast podrozdziały, z uwagi na zastosowaną wskazaną wyżej klasyfikację, zostały ukształtowane przedmiotowo w oparciu o dynamikę zdarzeń następujących od momentu otwarcia spadku. Jednocześnie Autorka, mimo zapowiedzi zawartej w tytule, nie wyodrębniła w tym rozdziale części poświęconej jednoznacznie pojęciu spadkobiercy.

Powyższe uwagi w żadnej jednak mierze nie wpływają na jednoznacznie pozytywną ocenę przedstawionych rozważań. Odnosi się to zarówno do kwestii zasadniczych takich jak skatalogowanie i przeprowadzenie pogłębionej analizy wymienionych wyżej zdarzeń i ich wpływu na status prawny, a także praw i obowiązków spadkobiercy, jak i do problemów o charakterze ubocznym, niekiedy pomijanych w analizach odnoszących się do stanowiska spadkobiercy. Do tych ostatnich należy zaliczyć m.in. trafne rozważania Autorki co do rzeczywistych funkcji spisu inwentarza, nie tylko jako narzędzia chroniącego spadkobiercę dłużnika przed odpowiedzialnością za długi spadkowe (s. 19). Doktorantka w omawianym rozdziale trafnie wskazuje te zagadnienia, które w omawianym zakresie budzą wątpliwości interpretacyjne i są przedmiotem sporu w doktrynie i judykaturze, a jednocześnie nie boi się zaakcentować własnego zdania w omawianej kwestii. Przykładem tego rodzaju rozważań jest analiza problematyki oświadczenia o odrzuceniu spadku w sytuacji, gdy spadkobierca jest osobą pozbawioną zdolności do czynności prawnych (przede wszystkim s. 20-21).

W tym rozdziale również Autorka w bardzo interesujący i drobiazgowy sposób analizuje problematykę postępowań sądowych i pozasądowych odnoszących się do nabycia praw do spadku. Należy podkreślić, iż Doktorantka nie tylko sprawozdawczo wskazuje cechy charakterystyczne i najważniejsze

aspekty dynamiki tych postępowań, ale również przedstawia bardzo wartościowe rozważania o charakterze twórczym. W tym względzie trzeba zwrócić uwagę na zaakcentowanie przez Autorkę w wystarczającym zakresie różnic pomiędzy postępowaniem sądowym a postępowaniem zmierzającym do uzyskania aktu poświadczenia dziedziczenia. Warto zauważyć, że Doktorantka odniosła się do tych postępowań zarówno z perspektywy spadkobiercy dłużnika, jak i zauważyła istotne problemy związane z udziałem wierzyciela w przedmiotowych postępowaniach.

Wskazane rozważania natury ogólnej stanowią więc punkt wyjścia do bardziej szczegółowych analiz odnoszących się do relacji pomiędzy stwierdzeniem nabycia spadku (uzyskaniem aktu poświadczenia dziedziczenia) a wszczęciem i przebiegiem postępowania egzekucyjnego (s. 39 i n.). W tym względzie Doktorantka dostrzega również charakter postanowienia o nabyciu spadku oraz aktu poświadczenia dziedziczenia, słusznie odmawiając im skutku prawnokształtującego.

W rozdziale II Autorka skoncentrowała swoją uwagę na materialnoprawnych podstawach odpowiedzialności spadkobiercy dłużnika i towarzyszących im problemach natury procesowej. Doktorantka trafnie rozpoczęła swoje rozważania od analiz terminologicznych odnoszących się do samego pojęcia długów spadkowych jako kategorii podstawowej dla analizy odpowiedzialności spadkobiercy. Z oczywistych przyczyn Autorka słusznie skupia się przede wszystkim na problematyce tych elementów spadku, które należy określić mianem obowiązków i w tym względzie trafnie wyodrębnia ich podstawowe kategorie, tj. tzw. „ciężary spadku” oraz „zobowiązania spadkodawcy” (s. 45).

Przedmiotowe ramy odpowiedzialności spadkobiercy dłużnika Doktorantka poddaje analizie w oparciu o kryterium majątku. Na wstępie przeprowadza wystarczająco pogłębione rozważania odnoszące się do majątku spadkowego na tle przepisów prawa cywilnego materialnego i procesowego,

dokonując trafnej konstatacji, iż majątek spadkowy w ujęciu przepisów Księgi IV Kodeksu cywilnego obejmuje wyłącznie aktywa spadku, przy okazji zauważając problematyczną redakcję art. 1030 zd. 1 k.c. i art. 836 k.p.c. co do nietrafnego posłużenia się terminem „spadek” (s. 52). Następnie, na kanwie wskazanych rozważań natury ogólnej Autorka przedstawia najistotniejsze problemy interpretacyjne odnoszące się do majątku osób o szczególnych cechach statusu prawnego, tj. będących współnikami spółki cywilnej i pozostających w związku małżeńskim. Klamrą zamykającą problematykę przedmiotu odpowiedzialności spadkobiercy dłużnika są rozważania odnoszące się do tego zagadnienia na gruncie postępowania egzekucyjnego. W tym ostatnim zakresie należy rozważyć, czy omówienie tej materii na dwóch stronach (s. 62 i n.) – ze względu na tytułowe zagadnienie rozprawy doktorskiej – jest wystarczające. Powyższy dylemat Autorka powinna rozstrzygnąć w ramach prac redakcyjnych na etapie przygotowań do publikacji ocenianej rozprawy.

Interesująca w omawianym rozdziale jest również część trzecia, w której Autorka omówiła reguły odpowiedzialności spadkobiercy dłużnika, przy czym posłużyła się ciekawym, zasługującym na aprobatę kryterium temporalnym, którego istotą jest wyznaczenie odcinków czasowych, począwszy od otwarcia spadku, aż po chwilę działu spadku, w ramach których odmiennie kształtują się zasady tej odpowiedzialności. Zastosowanie takiego kryterium kształtowania charakterystyki reguł odpowiedzialności czyni rozważania Doktorantki przejrzystymi i bardzo czytelnymi. Jedyne co można w tym zakresie zauważyć, to pewien niedosyt w obrębie poczynionych przez Autorkę uwag dotyczących odpowiedzialności od chwili działu spadku zwłaszcza w aspekcie odpowiedzialności solidarnej spadkobierców, która zaistnieje w niektórych przypadkach również na tym etapie (s. 86).

Rozdział III rozprawy Doktorantka poświęciła w całości zobowiązaniom spadkodawcy, które są objęte tytułem egzekucyjnym. Jako niezwykle trafne i mające charakter niezwykle porządkujący należy uznać przyjęcie kryterium

opartego na typologii tytułów egzekucyjnych, przy czym bardzo pozytywnie na wartość merytoryczną rozważań Autorki wpływa fakt, iż nie ograniczyła się ona do tytułów egzekucyjnych wprost skatalogowanych w art. 777 k.p.c., ale również poświęciła wystarczającą uwagę innym tytułom, które mogą być realizowane w trybie egzekucji sądowej (czego egzemplifikacją są rozważania dotyczące administracyjnych tytułów wykonawczych). To ostatnie zagadnienie jest o tyle istotne, iż często w literaturze bywa pomijane, ewentualnie traktowane jest w sposób nader powierzchowny. Doktorantka w tym zakresie zauważyła dwie podstawowe kwestie – problemy dotyczące możliwości nadania umówionym tytułom administracyjnym sądowej klauzuli wykonalności, a także kwestie dopuszczalności nadania przez sąd klauzuli wykonalności przeciwko spadkobiercom dłużnika tym administracyjnym tytułom wykonawczym, które mogą być uznane za tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 § 1 pkt 3 k.p.c. (s. 121 i n.).

Wysilek Autorki włożony w kompleksowe omówienie wszystkich kategorii tytułów (egzekucyjnych oraz wykonawczych) obejmujących zobowiązania spadkobiercy dłużnika, które mogą być przedmiotem postępowania egzekucyjnego z pewnością zasługuje na podkreślenie i pokazuje ogromną pracowitość i rzetelność, jaką wykazała się Doktorantka na etapie opracowywania ocenianej rozprawy.

W rozdziale IV Autorka przeprowadziła pogłębioną analizę problematyki prawa do sądu spadkobiercy dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Doktorantka zagadnienia te ujęła w aspekcie negatywnym, odnosząc go do ograniczeń proceduralnych jakim poddani są spadkobiercy dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym oraz w aspekcie pozytywnym, pod którym Autorka rozumie uprawnienia proceduralne przyznane tym podmiotom w omawianym postępowaniu.

W odniesieniu do aspektów negatywnych Doktorantka szczególne znaczenie przypisała formalizmowi procesowemu oraz ograniczeniom

o charakterze fiskalnym, związanym z kształtowaniem kosztów w postępowaniu egzekucyjnym. W pierwszym przypadku Autorka przeanalizowała zagadnienia formy, czynności stron i sądu w postępowaniu egzekucyjnym, wymogów formalnych stawianych pismom wszczynającym postępowanie klauzulowe i egzekucyjne oraz unormowaniom dotyczącym kwestii właściwości sądu na etapie postępowania egzekucyjnego. Warto zauważyć, że Doktorantka zasygnalizowała jedynie na s. 140 w ramach jednego akapitu problematykę formy elektronicznej jako jednej z form dokonywania czynności w postępowaniu egzekucyjnym. Wydaje się, że na potrzeby przyszłej publikacji należałoby rozważania te poszerzyć, przede wszystkim w perspektywie planowanych już w okresie przygotowywania pracy doktorskiej kolejnych etapów postępowania cywilnego, w tym egzekucyjnego i idąc dalej – idei informatyzacji i jej wpływu na realizację prawa do sądu w szerszym spektrum.

W odniesieniu do kosztów warto podkreślić, że Autorka nie unika również analizowania problemów kontrowersyjnych, zwłaszcza w wymiarze praktycznym. Świadczą o tym przede wszystkim jej rozważania odnoszące się do miarkowania (obniżenia) opłaty egzekucyjnej i jej zwrotu (s. 167 i n.). Wydaje się, iż powyższe rozważania, uzupełnione o jeszcze inne problemy występujące w praktyce, a odnoszące się przede wszystkim do dopuszczalnych granic oceny sądu, mogą stanowić jeden z najbardziej wartościowych fragmentów rozprawy z perspektywy sięgających po nią praktyków.

Co do problematyki prawa do sądu w aspekcie pozytywnym, Autorka wypowiedziała się w oparciu o tak fundamentalne pojęcia jak zasada równości stron, prawo do wysłuchania w postępowaniu egzekucyjnym oraz zasada równości broni. Nie wnosząc większych zastrzeżeń co do wywodów poczynionych w tej części rozdziału, należy jedynie zauważyć pewne wątpliwości dotyczące pojęć i ich hierarchii. Doktorantka używa m.in. pojęcia „zasada równości broni” i w ramach desygnatów wchodzących w zakres tej nazwy wskazuje dyspozycyjność formalną i materialną (s. 185 i n.). W tym względzie

należy zastanowić się, czy raczej nie mamy do czynienia z zasadą dyspozycyjności i regułą równości broni stanowiącą jeden z aspektów np. zasady równości stron. Podobnie rzecz się ma z relacją pomiędzy zasadą równości stron a prawem do wysłuchania, które w strukturze pracy Autorka potraktowała jako kategorie hierarchiczne równe, podczas gdy prawo do wysłuchania stanowi jedną z gwarancji zasady równości stron (*vide* A. Zieliński). Jednak podobnie jak pozostałe zastrzeżenia, te wątpliwości natury terminologicznej nie umniejszają wysokiej ocenie rozważań przedstawionych przez Doktorantkę w tej części pracy.

Częścią zamykającą rozprawę są wnioski końcowe, w których Autorka odnosi się w sposób syntetyczny do pytań postawionych na wstępie ocenianej rozprawy. W szczególności warto zwrócić uwagę na uwagi Doktorantki poczynione na potrzeby przyszłych zmian legislacyjnych, także tych, które były już przygotowane, a tym samym Autorka mogła odnieść się bezpośrednio do ich treści. Jednak wnioski nie ograniczają się tylko do oceny konstrukcji już zaprojektowanych, ale też Autorka proponuje rozwiązania alternatywne, przede wszystkim do wprowadzonego obecnie domniemania przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

IV.

Reasumując, rozprawa przygotowana przez Doktorantkę jest opracowaniem na wysokim poziomie merytorycznym, a wskazane wyżej zastrzeżenia mają w znaczącej mierze charakter polemiczny i redakcyjny. Autorka przygotowała rozprawę o przejrzystej i przemyślanej konstrukcji, a jej styl wypowiedzi należy ocenić jako klarowny. Trzeba również podkreślić, że nawet jeżeli Doktorantka polemizuje ze stanowiskiem doktryny lub judykatury, to czyni to z należytą kulturą.

Praca została również przygotowana bardzo starannie pod względem redakcyjnym, a źródła zostały skatalogowane z należytą starannością

i szczegółowością, co stanowi kolejny przejaw pracowitości i rzetelności Doktorantki.

Przed publikacją pracy warto odnieść się do wskazanych wyżej uwag konstrukcyjnych, ale również usunąć nieliczne błędy językowe, takie jak niewłaściwa pisownia imiesłówów odczasownikowych z „nie” (np. s. 122).

Mgr Katarzyna Gawętko-Bazan wykazała w swoich rozważaniach, iż ma pogłębioną wiedzę co do postanowień kodeksowych odnoszących się do odpowiedzialności spadkobierców dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym, a szerzej - co do najistotniejszych instytucji prawa cywilnego materialnego i procesowego. Co więcej, Autorka wykazała, iż wiedzę tę potrafi wykorzystać i przedstawić w oryginalny i rzetelny sposób.

W konsekwencji należy uznać, że przygotowana przez mgr Katarzynę Gawętko-Bazan rozprawa może stanowić podstawę nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych, bowiem spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.).

